

PETER TELEPČÁK

Ústav politických vied SAV, v. v. i., Bratislava, Slovenská republika

DAUBNER, P. (ed.): *Idea socializmu? Ku knihe Axela Honnetha*. Bratislava: Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied, v. v. i., 2022, 216 s., ISBN 978-80-89766-02-4

DAUBNER, P. (ed.): *The Idea of Socialism? On the book of Axel Honneth*. Bratislava: Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied, v. v. i., 2022, 216 s., ISBN 978-80-89766-02-4

Publikácia s názvom *Idea socializmu? Ku knihe Axela Honnetha*, ktorej editorom je Peter Daubner, prezentuje pohľady medzinárodného kolektívu autorov na dielo *Idea socializmu* od nemeckého filozofa Axela Honnetha. Honneth je ako najznámejší žiak Jürgena Habermasa predstaviteľom už tretej generácie Frankfurtskej školy a pokračuje v jej filozofickej tradícii rozvíjania tzv. kritickej teórie spoločnosti. V knihe *Idea socializmu* sa pokúša revidovať socialistickú teóriu a očistiť ju od historických nánosov, ktoré jej bránia byť aktuálnou aj v 21. storočí. To, prirodzene, vzbudilo záujem predovšetkým v odborných kruhoch a jednou z reakcií je aj táto zbierka príspevkov k danej téme.

Na Honnethovo dielo reagovalo celkom 8 autorov, predovšetkým filozofov a politológov, z ktorých každý ponúkol jedinečný pohľad na problematiku. Pri pojme socializmus sa často stretávame s nejasným oddelovaním teórie od praxe a ich vzájomným zamieňaním, no hneď v úvode objasňuje Peter Daubner, že táto publikácia bude, v súlade s Honnethom, reflektovať socializmus ako normatívnu ideu. Upozorňuje na celkovú absenciu normatívnych teórií v súčasných filozofických diskusiách o spoločenskom usporiadaní a dodáva, že ak má ideový systém socializmu prežiť a byť naďalej relevantným, musí nevyhnutne prejsť radikálnou rekonštrukciou. Vychádzajúc z Honnetha to znamená opustiť esencializmus, teleológiu, ekonomický determinizmus či neudržateľný produktivizmus. Zároveň je nevyhnutné zohľadniť funkčnú diferenciaciu moderných spoločností a priznať autonómiu sféram ako politika, právo či rodina, ale taktiež potvrdiť autonómiu všetkým ľuďom a národom.

Príspevok s názvom *Znovu o socializme, alebo ako vrátiť loptu do hry* s podtitulom *Úvahy o knihe Axela Honnetha „Idea socializmu“* od Františka Novosáda plní funkciu úvodu do problematiky. Autor vyzdvihuje prínos Frankfurtskej školy, najmä čo sa týka analýzy patológií modernej spoločnosti, a poukazuje na myšlienkové rozdiely medzi jednotlivými generáciami jej predstaviteľov. Upozorňuje na kontext, z ktorého dnes nazeráme na ideu socializmu – je ním každodenné fungovanie kapitalizmu spojené s marginalizáciou sociálnodemokratických strán a dominanciou neoliberalného myslenia a politiky v rozhodujúcich krajinách západnej Európy. Prichádza k záveru, že zatiaľ čo podľa Marxa vytvára kapitalizmus podmienky svojho prekonania, podľa Honnetha ide skôr o podmienky vlastnej korekcie, čím sa otvára cesta k niečomu ako „kapitalizmus s ľudskou tvárou“. Socializmus už nie je úsilím prekonať kapitalistickú spoloč-

nosť, ale snahou o jej vnútornú korekciu. Novosád konštatuje, že v súčasnosti je pre socializmus ako ideové, ideologické a politické hnutie dobrá každá rada a inšpirácia. Práve v tomto zmysle vracia Axel Honneth pomyselnú socialistickú loptu znovu do hry.

Alternatívny pohľad na ideu socializmu a jej úlohu v kontexte globálnej zmeny ponúka Leslie Sklair v kapitole *Svetová revolúcia alebo socializmus, komunita po komunite, v antropocéne?* Predstavuje svoju víziu revolúcie „komunita po komunite“, ktorá spočíva skôr v ústupe od kapitalizmu a hierarchického štátneho systému ako v socialistickej revolúcii. Autor sa otvorene hlási k anarchizmu a zastáva názor, že národné štáty fungujú iba pre čoraz menšiu časť ich obyvateľstva. Východisko vidí vo vytváraní sietí relatívne malých a vzájomne spolupracujúcich produktívno-spotrebiteľských kooperatív, kde každý vo väčšej či menšej miere preberá zodpovednosť za všetky životné potreby a dôstojnú životnú úroveň. Rozvoj takýchto produktívno-spotrebiteľských kooperatív spojený s ignorovaním kapitalistického trhu a hierarchického štátneho usporiadania umožní zrušiť peniaze a všetky spôsoby výmeny. Nové komunity budú založené na princípe „od každého podľa jeho schopností, každému podľa jeho potrieb“. Autor sa v príspevku vôbec nezmieňuje o Honnethovi a jeho knihe.

Boris Zala v kapitole s názvom *Pokus Axela Honnetha o založenie idey socializmu* najskôr objasňuje nadväznosť Honnethových myšlienok na Habermasa. Stručne prezentuje kľúčové body diela, ktoré následne aj kriticky hodnotí. Honnethovi vytyka fragmentárny prístup k dejinám socializmu, neadekvátnu analýzu sociálno-ekonomickej povahy súčasných spoločností či nezohľadnenie reálnych trendov planetárneho vývoja. Formuluje tiež niekoľko otázok a úloh nielen pre socialistickú teóriu, ale aj pre prax sociálnodemokratických politík. V prvom prípade je to, okrem iných, prekonanie substancialistického poňatia kapitalizmu a socializmu, nastolenie otázky hraníc kapitalizácie či vyjasnenie vzťahu idey socializmu a procesov planetarizácie ľudstva. V druhom prípade ide najmä o posun od konceptu „záchranej sociálnej siete“ ku hnutiu univerzálnej emancipácie, ktoré permanentne bojuje proti všetkým formám vykorisťovania či nútenej inštrumentalizácie. Autor tak v opozícii k Honnethovi načrtáva niečo ako vlastnú ideu socializmu, ktorú označuje *metodický socializmus*.

Obzvlášť kritický je Joseph Grim Feinberg vo svojom príspevku *K idej socializmu s podtitulom Alebo, prečo socialisti nerešpektujú autonómiu súkromia a politiky*. Vystupuje predovšetkým proti Honnethovmu akceptovaniu funkčnej diferenciacie moderných spoločností. Zastáva názor, že diferenciacia medzi jednotlivými sférami spoločnosti je samotnou štruktúrou kapitalistického vykorisťovania a prijať takéto oddelenie znamená prijať normatívnosť vykorisťovania. Honneth sa podľa autora dopúšťa rovnakej chyby, akú sám kritizuje u raných socialistov – konštruuje koncepciu spoločnosti, v ktorej jedna časť (sféra) determinuje celok. Kým u raných socialistov to bola hospodárska sféra, podľa Honnetha je takýmto určujúcim priestorom „politická verejnosť“, ku ktorej následne pristupuje ako k zástupcovi ostatných sfér. Práve tu sa má presunúť ťažisko boja za sociálnu slobodu. Hoci Honneth volá po zavedení „správnej a primeranej súhry“ medzi sférami, podľa Feinberga slúži takáto súhra len k prospechu čiastkovej slobody, nie však všeobecnej slobody všetkých účastníkov. Sociálna sloboda bude skutočnou len vtedy, keď prekoná bariéru oddelených spoločenských sfér.

Kapitola *Idea pokroku v tradícii socialistického myslenia a jej budúcnosť* od Michaela Augustína ponúka bližší pohľad na ideu pokroku ako na jeden z určujúcich rámcov, v ktorom sa so-

cialistické myslenie formovalo. Postupne identifikuje štyri hlavné interpretácie, ktorými sú: (1) pokrok ako vedecko-technologický pokrok, ktorým sa inšpirovali raní socialisti; (2) pokrok ako rozvoj výrobných síl, charakteristický pre marxizmus; (3) pokrok ako realizácia sociálnej spravodlivosti, prítomný v anarchosocializme; (4) pokrok ako zvyšovanie materiálneho blahobytu, s ktorým dnes pracuje demokratický socializmus. Autor na základe uvedených interpretácií poukazuje na to, že socializmus nebol nikdy odkázaný na jedinú a nemennú predstavu o pokroku, čo môže slúžiť ako odrazový mostík pri úvahách o tom, čo robiť s ideou socializmu dnes. Akákoľvek nová interpretácia pokroku musí opustiť problematický predpoklad hospodárskeho rastu, ktorý nielenže neprispieva k vyššej kvalite života a neznižuje chudobu, ale zvyšuje aj klimatické a bezpečnostné riziká. Výzvou pri rekonštrukcii idey socializmu je preto podľa autora paradigmatický obrat vo vnímaní toho, čo možno považovať za kontinuálne zlepšovanie spoločenských pomerov.

Lubomír Dunaj v príspevku *Kritická hermeneutika 2.0* zasadzuje Honnethove myšlienky do širšieho kontextu, čomu zodpovedá aj podtitul *Poznámky k „Novej nemeckej ideológii“*. Polemizuje s názormi Krasteva a Holmesa, podľa ktorých to neboli Američania, ale predovšetkým Nemci, ktorí uverili triumfu liberalizmu nad všetkými alternatívnymi ideológiami a stali sa modelom napodobňovania pre postkomunistické krajiny strednej a východnej Európy. Vyčíta im subjektívne zovšeobecňovanie a poukazuje na vnútornú diverzitu nemeckých diskusií. Súhlasí však s názorom, že Habermasovi ani Honnethovi sa nepodarilo ponúknuť taký kriticko-teoretický projekt, ktorý by bol schopný pracovať s odlišnými kultúrnymi a civilizačnými okruhmi. Aj preto predstavuje kritickú hermeneutiku Hansa-Herberta Köglera, ktorá nadväzuje na posun k tzv. *postuniverzálnemu kozmopolitizmu*, a ktorú možno vnímať ako doplnenie k Honnethovi. Ak je podľa Honnetha citlivosť na sociálne utrpenie hnacou silou normatívnej zmeny, podľa Köglera je potrebné vyvinúť taký interpretačný prístup, ktorý berie do úvahy vzťahy moci a sociálnej kontroly, čo nám umožní rozpoznať určité konkrétne formy utrpenia a nespokojnosti. Tieto dve teórie dopĺňa o *civilizačnú analýzu* J. P. Arnasona, čo znamená, že uvedené vzťahy moci a sociálnej kontroly je potrebné analyzovať aj z väčšej historickej perspektívy a pochopiť ontologické a kozmologické rámce, ktoré ovplyvňujú civilizácie počas dlhých časových období. Autor verí, že načrtnutá „metóda“ nájde využitie pri riešení sociálnych a politických problémov.

Príspevok Jána Rumana s názvom *Idea socializmu: dlhá cesta od teórie k praxi* sa zaoberá možnosťami implementácie Honnethovej teórie do praxe. Ruman upozorňuje, že problémom dnes nie je nájsť produktívny prístup k idej politickej demokracie, ale skôr jeho realizácia. Normatívny základ pre možné zmeny kapitalistickej spoločnosti už ponúkajú napríklad model participatívnej demokracie, deliberatívny model či agonistický model radikálnej demokracie. Honneth znovuobjavuje niektoré ich ťažiskové atribúty a len veľmi zľahka ich obohacuje o ďalšie perspektívy. Rumanovi chýba v Honnethovom spise viac empirie a empiricko-sociologickej komparácie. Napokon prichádza k záveru, že pri akomkoľvek pokuse o nastolenie beztriednej spoločnosti bude prítomná tendencia elít chopiť sa moci a realizovať súkromné záujmy. Z tohto dôvodu sa teoreticko-metodologický aparát modelov vychádzajúcich z neustáleho boja o hegemóniu javí ako vhodnejší. Ruman vyjadruje poľutovanie nad tým, že metodologickými problémami implementácie normatívnych teórií sa dnes zaoberajú len nemnohí autori.

V poslednej kapitole *Idea socializmu v ére antropocénu* tvrdí Peter Daubner, že základným rámcom akejkol'vek filozofickej diskusie o spoločenských ideách by mal byť antropocén ako obdobie, keď majú ľudské aktivity významný vplyv na zemský systém a ľudstvo sa stáva novou geologickou silou schopnou transformovať planétu. Vzhľadom na aktuálny stav environmentálnej krízy oceňuje Honnethovo dielo ako ideovo-systémovú alternatívu ku globálnemu kapitalizmu, ktorý je podľa Daubnera neudržateľný. Víta návrat k normatívnej filozofii a k Honnethovej teórii pridáva požiadavku vyrovnať sa s ekologickou výzvou. Ak má byť idea socializmu víziou postkapitalistickej spoločnosti, mala by podľa autora prepojiť kritiku kapitalizmu s environmentálnou kritikou produktivizmu. Kládne si preto otázku, či by nebolo vhodnejšie uvažovať skôr o *idei ekosocializmu*. Tak či onak, je potrebná radikálna zmena myslenia, z ktorej vzídu nové demokratické inštitúcie a nové formy globálnej kooperácie, ktorým budú dominovať princípy sociálnej a environmentálnej spravodlivosti.

Recenzovaná publikácia ponúkla skutočne komplexný pohľad na Honnethovu ideu socializmu. V istých prípadoch bola jej rozšírením, občas kritikou, ale načrtla aj alternatívy. Vo väčšine príspevkov autori neschádzali z hlavnej témy publikácie a držali si kontakt s Honnethovými myšlienkami. Snáď jedinou výnimkou bol príspevok L. Sklaira, ktorý akoby Honnetha vôbec nereflektoval. Jeho víziu „*komunita po komunitě*“ však môžeme vnímať ako akúsi vlastnú, alternatívnu ideu socializmu. Prínosom bolo zasadenie Honnethovej teórie do širších kontextuálnych rámcov antropocénu, klimatickej krízy, ale aj „*Novej nemeckej ideológie*“. Pri výčitkách smerom k praktickej implementácii treba mať na pamäti, že ide predovšetkým o normatívnu teóriu, a teda praktické uplatnenie nie je jej primárnym cieľom.

Vzhľadom na teoretický charakter diela a vysokú mieru abstrakcie je túto knihu možné odporučiť najmä vedeckým pracovníkom a študentom spoločenskovedných odborov.